

Molnár Péter

A *Dubnici Krónika* kódexének újkori másolata (OSZK, Fol. Lat. 331.)

A *Dubnici Krónikát* mindenekelőtt az teszi fontossá számunkra, hogy utolsó fejezeteiben (cc. 228–235.) – miként azt először Mályusz Elemér jelezte – „az első alkalommal [...] hangzott el [a ránk maradt hazai anyagban] történetíró részéről elítélő bíráló egy hatalma teljében lévő király ellen.”¹ Ez az uralkodó pedig éppenséggel az „igazságos” Mátyással azonos. Az alapvetően a *Budai Krónika* szövegét alapul vevő, de abba a („második”) honfoglalás történetéig egy, a *Képes Krónika* családjába tartozó krónikaváltozat részleteit beépítő² kompilációt összeállító váradi klerikus ugyanis műve (eredeti) zárásaként (c. 228.) felpanaszolta Várad 1474. februári oszmán felprédálását, melynek ódiúmat Mátyásra hárította, a gyászos esemény után szinte azonnal.³ A kompilációhoz hozzájutott a király kegyeiből átmenetileg kiesett Bélteki Drágfi Bertalan megbízását teljesítő, a királyi udvarba is bejáratos deák, aki átalakította a „váradi” fejezet végét, és Mátyást bíráló elemekkel (cc. 229–235.) egészítette ki az összeállítást először 1479 elején, majd ugyanazon év vége felé közeledve.⁴ A *Dubnici Krónika* másik historiográfiai sajátossága, hogy egyedül ott maradt fenn (cc. 154–172.) az általa megörökített eseményekkel kortárs – nyilvánvalóan ferences – szerző beszámolója I. Lajos király uralmának 1345-től 1355-ig tartó eseményeiről.⁵ Látszólag e szöveg része, valójában azonban a Mátyás-kori váradi kompilátor betoldása az a nevezetes

---

¹ MÁLYUSZ Elemér, *A Thuróczy-krónika és forrásai*, Bp., Akadémiai, 1967 (Tudománytörténeti Tanulmányok, 5), 75. Vö. *Chronicon Dubnicense...* Recensuit et praefatus est M. FLORIANUS [MÁTYÁS Flórián], Quinque-ecclesiis, k. n., 1884 (Historiae Hungaricae Fontes Domestici. Pars Prima: Scriptores, III), 197–204.

² A kompiláció az 1342 előtti korszakot tárgyaló részének formálódásáról ld. DOMANOVSKY Sándor, *Dubniczi Krónika = Századok*, 33(1899), 241–256.

³ Arról, hogy a korábbi szakirodalomban a kompiláció egészének összeállítójaként tisztelt váradi klerikus miért nem írhatta az utolsó fejezeteket, ld. MOLNÁR Péter, *Kultusz és kritika a Magyi-formuláskönyv történeti szövegeiben*, *Az Epitaphium super excisione urbis Waradiensis alakváltozásai = Latin nyelvű udvari kultúra Magyarországon a 15–18. században*, szerk. Békés Enikő, Kasza Péter, Kiss Farkas Gábor, Szeged, Lazi, 2021 (Convivia Neolatina Hungarica, 4), 45–56.

⁴ A „váradi” fejezet végének átalakításáról ld. *uo.*, 50–51. Az ezt követő fejezetekről ld. MOLNÁR Péter, *A Dubnici Krónika utolsó fejezetei (cc. 229–235.)*, *Szerzői arcél és módszerek = Századok*, 158(2024), 895–918.

⁵ *Chronicon Dubnicense...*, 143–167. A szöveg jellegeréről és megírásának vélhető okáról ld. MOLNÁR Péter, „*Reperit ipsum caput... insudatum*”, *Egy váradi Szent László-legenda megalkotása*

történet (cc. 161–162.), melyben maga a sírjából kikelt Szent László siet a tatárok ellen harcoló székegyek segítségére.⁶

Mivel többen úgy vélték (jórészt magától értetődőnek tartották a dolgot, így olykor nem is érveltek álláspontjuk mellett), hogy az utóbbi történet már a 14. század közepétől ismertté vált, ezért érdekes, hogy utal-e valami arra, hogy a *Dubnici Krónika* szövege ismertté vált a mű önálló részeinek első, 1826-ban megjelent kiadása⁷ előtt. E szempontból tanulságos megvizsgálunk a műnek azt a másolati példányát, mely az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található, a Fol. Lat. 331 jelzetű kötetben. Ez utóbbit – tudtommal – eddig csak Farkas Gábor Farkas említette, aki a *Budai Krónika* kéziratos példányai után nyomozva bukkant rá. A *Dubnici Krónikát* lemásoló írnok által üresen hagyott oldalakra ugyanis két, eltérő kéz gazdája beírták egyrészt (f. 2^v.) a *Budai Krónika* elejét, másrészt (f. 3^v.) Andreas Hess (Kárai) László (ó)budai préposthoz írt ajánlását.⁸ Erre ráadásul figyelmeztet bennünket a paksaméta első oldalának tetejére írt cím: „Historia Hungarica, partim e Chronicis Dubniczensibus, partim e Budensibus Andreae Hess, cum Appendice Hist. mixta. Cod. Sec. XVIII.” Farkas Gábor Farkas ezt a leírást hozza, ám elhagyja a kormeghatározást, melynél szűkebb időszavat ad meg: szerinte a másolat „a 18. század közepén készülhetett”.⁹ A szerző nem tartotta szükségesnek indokolni e datálást más tárgyú közleményében. Közelebről megvizsgálva a kérdést: ez a keltezés először evidensnek tűnik, majd megkérdőjeleződik, végül azonban valószínűnek bizonyul. A jelenlegi Fol. Lat. 331. ugyanis két nagyobb egységre oszlik. Első része gravitál a *Dubnici Krónika* másolata körül (ff. 1–73.), míg a második (ff. 74–117.) félig-meddig kidolgozott, önálló cím nélküli archontológiai adatsort tartalmaz, melyben kizárólag uralkodók és világi méltóságviselők kaptak helyet. Az utóbbiban Magyarország királyaként, valamint több örökös tartomány aktuális uralkodójaként III., avagy VI. Károly szerepel (ff. 88^v, 105^v, 107^r, 108^r, 110^r.), miközben a horvát bánok adatsorát szintén a saját jelenkoráig elvezető összeállító Esterházy József nevével zárja e listát (f. 100^v). Az archontológiai összeállítás tehát 1733 áprilisa, József gróf báni kinevezése és 1740 októbere, a nevezett uralkodó halála között készült.¹⁰ E keltezés érvényét

= *A latin nyelv a kora újkori Magyarország és Erdély kultúrájában és művelődésében*, szerk. Békés Enikő, Kasza Péter, Molnár Dávid, Szeged, 2023 (Convivia Neolatina Hungarica, 5), 122–123.

⁶ *Chronicon Dubnicense...*, 151–152. Vö. MOLNÁR 2023, i. m. 121–139.

⁷ ENDLICHER, Stephan Friedrich Ladislaw, *Cronica de gestis Hungarorum nach einer Handschrift der gräflich Illéshazyschen Bibliothek zu Dubnitz = Jahrbücher der Literatur*, 1826 April–May–Juni: *Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst*, 1–18. (cc. 154–172.) és 22–26 (cc. 228–235.).

⁸ A két rész kezdő-, illetve végzavai: A) „Incipit de prima pars cronice de origine Hungarorum, [...] in tabernaculis separatim inhabitabant.” B) „Ad venerandum Dominum Ladislaum praepositum Ecclesiae Buden. [...] Tuo etiam illustri nomini dedicanda putavimus.”

⁹ FARKAS Gábor Farkas, *A Budai Krónika eddig ismeretlen 18. századi kézirata = Magyar Könyvszemle*, 130(2014), 279. A jelzet és a leírás: *uo.*, (17.) Az utóbbi teljesen egyezik az elektronikus nyilvántartásban olvashatóval: ld. <http://opac.oszk.hu>.

¹⁰ FALLENBÜCHL Zoltán, *Magyarország fömértóságai [1526–1848]*, Bp., Maecenas, 1988, 75; *Magyarország történeti kronológiája a kezdetektől 1970-ig*, főszerk. Benda Kálmán, II, 1526–1848,

ugyanakkor nem okvetlenül terjeszthetjük ki a *Dubnici Krónika* másolatára, mivel a Fol. Lat. 331. kolligátum. Az archontológiai adatsort tartalmazó részt eredetileg jóval nagyobb méretű papírlapokra írták, melyeket a kötéskor, vagyis a Fol. Lat. 331. kialakításakor durván körülvágtak: az írástükör felső szélé így a lapok tetejére került, egy alkalommal (f. 103^r.) pedig félbevágták az ott két oszlopba rendezett adatsor „b” oszlopának külső széléhez társított dátumokat. Ilyen gond a *Dubnici Krónika* másolatát és az azt kísérő szövegeket hordozó paksaméta bekötésekor nem adódott; a könyvkötő nyilván ez utóbbi méretéhez igazította hozzá az archontológiai feljegyzéseket tartalmazó lapokét.

A Fol. Lat. 331. bekötésének hozzávetőleges idejéről és a *Dubnici Krónika* másolata körül gravitáló első részének eredetileg önálló sorsáról kielégítően világosítanak fel bennünket az utóbbi résznek a közgyűjteménybe kerülés után adott címei, illetve a szintén akkor oda került bejegyzések. Mindezek közül kizárólag a fent már idézett, ceruzával írt cím utal arra, hogy a teljes, illetve részleges krónikamásolatokon kívül más is akad e kötetben, mégpedig az a különféle történeti tárgyú adatokat tartalmazó *appendix*, melyen csakis az archontológiai adatsort érthetjük. Ez a ceruzás cím egyrészt a legszorosabban összefügg a Fol. Lat. 331. gerincén olvasható rövidített címmel: HISTOR/HUNGA/RICA. Másrészt az is világos, hogy a ceruzával írt, a lap tetejére szorult cím későbbi, mint az ugyanazon oldal (f. 1^r.) közepét elfoglaló, tintával írt társa (szögletes zárójelben adom meg a sorvégeken a tintával írt szavak mögé ceruzával rótt kiegészítéseket): „Chronicon Dubnicense. Dedicationem excipiens Introductio [, in pag. 5.] discrepat ab introductione impressi operis Andr. Hess Budae 1473. [(Vide notam in calee pag. 4.)]”. A tintával írt cím, annak ceruzás kiegészítései és a lap tetejére szintén ceruzával rótt sorok azonos kéztől származnak, akárcsak az első levelek ceruzás oldalszámái (ff. 2^v–4^r. = pp. 2–5.) – nem véletlenül utalnak tehát ezekre a tintával írt címet ceruzával kiegészítő bejegyzések.¹¹ E kéz gazdája pedig felfedi magát azokban a kizárólag a Fol. Lat. 331 „dubnici” részében olvasható lapalji bejegyzésekben, melyek szintén tintával – nyilván a nyitólap közepén ugyanígy írtakkal egy időben – készültek (ff. 2^v, 3^v, 72^v, 73^r, 73^v.): Mátray Gáborról („G. Mátray”) van szó, aki az első két esetben keltezi is glosszáit: „1851”. Ebben az évben tehát a Magyar Nemzeti Múzeum neves (akkor egyetlen) könyvtárosa csak a *Dubnici Krónika* másolata körül gravitáló paksamétát nézte át, látta el megjegyzéseivel és adott neki címet, (kevéssel?) utóbb azonban ez utóbbit ceruzával kiegészítette, illetve (ugyanakkor?) az utóbbit szó szerint *felül*írta egy olyannal, mely már utal az archontológiai gyűjteményre is. Ezt a „programadó” címezést azonnal követhette a két paksaméta egybekötése; az így létrejött Fol. Lat. 331. gerincére pedig a ceruzával írt cím kezdőszavai kerültek.

---

szerk. Péter Katalin, Somogyi Éva, Bp., Akadémiai, 1982, 567. (Az előbbi által szerkesztett, Nagy Zsigmond József által írt részben.)

¹¹ A Fol. Lat. 331 végén feltűnő ceruzás oldalszámok talán más kéztől származnak: ff. 105^v–110^r. = pp. 210–219. Valamikor a 20. század közepén vagy második felében bélyegezhettek folyamatos foliószámozást a kötet összes levelére.

A Múzeum könyvtárának anyagi helyzetén kívül még egy ok indokolhatta a két, eredetileg eltérő méretű és – a tág magyar történeti vonatkozásokon belül – különböző jellegű paksaméta egybekötését. Az archontológiai rész két vízjele közül a jóval gyakoribb ugyanis olykor feltűnik a „dubnici” rész lapjain is. Nagyjából tehát azonos időben róhatták tele különböző írnokok ezeket a lapokat. (Mint alább látni fogjuk, a „dubnici” résznél számos, míg az archontológiai esetében egy vagy két írnnokkal számolhatunk.) Mátray Gábor tudhatott arról, a jelenlegi nyilvántartásokból hiányzó tényről, hogy a két paksaméta esetleg azonos helyről került a közgyűjteménybe. Ha így áll a dolog, akkor az archontológiai rész bizonyos sajátosságai fényt vethetnek a „dubnici” lapok keletkezési körülményeire is. Az előbbi, legalább két kéz által írt adatsora az említett egyetlen oldal kivételével egy oszlopban fut. A nagy igényűen tervezett vállalkozás 1) a hunokkal kezdve a népvándorláskor uralkodóiról ad áttekintést (a Kárpát-medencében meg nem fordult burgundokat is beleértve), majd 2) rátér Pannóniára és az annak helyén kialakult Magyarországra, illetve a magyar korona egyes társországaira, végül pedig 3) az „örökös tartományok” némelyikére kerít sort (a második és harmadik nagyobb témakörben is a rómaiak előtti korig nyúlt vissza). Az adatsor némileg tudálékos jellegét jelzik azok a rubrikák, melyek után az összeállító uralkodók helyett csak népeket tudott felsorolni (ff. 103^r., 107^r., 108^v.); a boszniai „basák” nevesítéséről pedig eleve lemondott (f. 102^r).¹² Az egyes rubrikák után üresen hagyott helyek – időnként egész oldalak – egyszerre tanúskodnak az összeállító ismereteinek fogyatékoságairól, illetve arról, hogy fontosnak tartotta az adott tételek kidolgozását. Az esetek e körébe tartoznak a nyugati, illetve keleti gót királyok (az előbbieket rubrikája: f. 75^r. alul, a következő két oldal üres; az utóbbiaké: f. 76^v. felül; ez és a következő oldal üres), a rómaiak előtti pannóniai királyok (f. 86^r.), az ottani ’praefectus’-ok (uo. még a levél versója is jórészt üres), a „dáciai” gót királyok (f. 89^r.), az erdélyi (fő)kormányzók (a rubrika: f. 91^r. alján; a verso üres), a nádorok Nádasdy Tamással megszakadó sora (f. 94^r. nagyobb részétől f. 97^v. aljáig üres – bár ide néhány egyéb országos főméltóság adatsora is beférhetett volna), *Illyria* római ’praefectus’-ai (f. 98^r. alul, a verso nagy része üres), a térség osztrógót királyai (a rubrika: f. 98^v. alján; f. 99^r. felső része üres), a – horvát bánok után külön felvett – *Slavonia* (a rubrika: f. 101^r. felül, az oldal egyébként üres), illetve a boszniai bánok (f. 101^v.: mint az előbbi esetben). Rejtély, hogy mi került volna a meglévő listák mellé az 1) és 2) rész határán (ff. 83–85.), valamint

¹² A boszniai „basák” emlegetése után üresen maradt az oldal nagyobb fele és a következő oldal is (f. 102^v). Mivel azonban ezek az általánosságban emlegetett „basák” nem az „Illyricum: Periodus III.: Turcica” rubrikában szerepelnek, hanem annak mintegy tartalmát alkotják, ezért az összeállító nyilván nem kívánta név szerint felsorolni őket a levél hátoldalán. Ha egyéb ország – például az igénycímekben bővelkedő magyar királyi titulusra felvett Szerbia – következett volna a sorban, akkor minden bizonnyal annak rubrikája éppúgy ott árválna a megfelelő helyen, mint a többi ki nem dolgozott tétel esetében. A jelzett oldal talán azért maradt üresen, hogy *Austria* (vagyis az Osztrák Hercegség) tárgyalása a következő levél rectóján kezdődhessen.

az archontológiai adatsor végén (a f. 109^r. nagyobb része már üres, akárcsak a hátralévő levelek).¹³

Az összeállító tehát elsősorban a régebbi korszakok adatait és a nádorokat (a királyi helytartókkal együtt) felsoroló listáját kívánta kiegészíteni, valamint tervezte az erdélyi főkormányzók és a szlavón bánok összeírását. Az elkészült részeket egymás mellé állítva figyelemre méltó arányok rajzolódnak ki. A népvándorlás kori rész jelenleg – ha az 1) és 2) részek közti üres leveleket is idesoroljuk – úgy tesz ki huszonnégy oldalt (ff. 74–85.), hogy közülük kilenc teljesen üres, egy továbbin pedig csak egyetlen rubrika árválkodik. Ezzel szemben *Hungaria* címen „Pannónia”, Magyarország és annak társországai történetét (a boszniai „basák” utáni üres oldallal együtt) harmincnégy oldalnyi adatsor dokumentálta volna (ff. 86–102.), melyekből szintén kilenc maradt beíratlan, míg egyen csak két rubrika kapott helyet. Az „örökös tartományok” uraival legalább tizenöt, legfeljebb harminc oldalon kívánt foglalkozni az összeállító (ff. 103–110^r. vagy ff. 103–117.); ezek közül tizenöt üres, egy továbbin pedig mindössze Krajna legutóbbi Habsburg hercegeinek neve áll. Igaz, hogy a 3) rész rövidsége részben abból adódik, hogy az összeállító Karinthia és Stájerország korai adatainál Ausztriához utasítja az olvasót (ff. 105^v és 107^r.).¹⁴ Noha tehát emberünk vonzódott a népvándorlaskor és az annál is régebbi idők történetéhez, ám elsősorban a Magyar Királyság és az „örökös tartományok” avval kortárs viszonyaival tudott és akart foglalkozni. Az előbbi esetben két, azonos irányba mutató vonal rajzolódik ki az összeállításból: egyrészt a világi főméltóságok közül – a nádorokon (ff. 92^r–94^r.) kívül – csak a horvát bánokról készült lista (ráadásul csak az utóbbi adatsor vezet el az összeállító jelenkoráig: ff. 99^v–100^v.), másrészt a magyar korona társországai közül kizárólag a délnyugatiak, Horvátország (*Illyria*), Szlavónia és Bosznia kerülnek itt szóba érdemben (ff. 98^r–102^r.).¹⁵ Az „örökös tartományok” közül – az elengedhetetlen Osztrák Hercegségen (ff. 103^r–105^v.) kívül – szintén csak a Magyarországtól délnyugatra fekvőkkel foglalkozott ténylegesen az összeállító: Belső-Ausztria alkotórészeivel, vagyis Karinthiával, Stájerországgal és Krajnával (ff. 105^v–110^r.). Talán ugyanebbe az irányba mutat, amikor a magyar királyok jegyzékébe Zsigmonddal egy sorba felvette (Nápolyi) Lászlót is (f. 88^r.) – az összeállító ezzel a regionális identitás régi mintáját élthette tovább.¹⁶

¹³ Az előbbi esetben leginkább a népvándorlaskor még nem említett népeinek uralkodóira, míg az összeállítás végén a még nem tárgyalt „örökös tartományok” archontológiai adatsoraira lehetne gondolni – ám mindkét esetben hiányoznak az oly könnyen odavethető rubrikák.

¹⁴ Korábban Bosznia „illír” korszakánál rövidített hasonlóképpen (f. 101^v.).

¹⁵ A magyar királyi titulusban szereplő igéncímek Halicstól és Lodomériától Szerbiáig, avagy Rámáig tartó félköre nem vonta magára emberünk figyelmét. A román fejedelemségekre még kitérek.

¹⁶ A magyar királylista egyéb sajátosságai: rajta szintén azonos sorban szerepelnek egyrészt „Petrus Alemannus” és „Aba” (f. 87^v.), másrészt Mária és II. Károly (f. 88^r.). A két ellenkirály nem kapott itt helyet, ám az összeállító nem feledkezett el III. Lászlóról, Vencelről és Ottóról, V. László uralkodását 1453-tól számította, és – cím nélkül – Hunyadi Jánosnak („Joannes Hunniades”) is helyet szorított a listán (mindezek *uo.*).

Az összeállító érdeklődését és ismeretkörét egyaránt jelzi még, hogy hol társította a nevek mellé az adott uralkodó, illetve méltóságviselő uralkodásának, avagy hivatalviselésének kezdőévét.¹⁷ Mindenekelőtt a *Hungaria*-rész nevekkal is ellátott – a hun királyokkal kezdődő – része mellé kerültek ilyen adatok (ff. 86^v–88^v.); utóbb a „Dácia” felett uralkodó hun (f. 89^r.), és avar (f. 89^v.) királyok, olykor az erdélyi vajdák (f. 90^{r-v}.), a nádorok és királyi helytartók (ff. 92^r–94^r.), *Illyria* a rómaiak előtti királyai¹⁸ (f. 98^r.), a horvát hercegek, majd királyok (f. 99^r.), az ottani bánok (ff. 99^v–100^v.), a boszniai királyok (f. 102^r.), és a kidolgozott listájú „örökös tartományok” hercegei (ff. 103^r–110^r.: néhány kivétellel) esetében sem mulasztotta el ezt megtenni. Érdeklődése inkább országos közjogi, mintsem regionális szempontból irányulhatott Erdélyre. „Dácia” avar korszaka után az összeállító jelzi, hogy a magyarok alatt e térség négy részre, Erdélyre, Havasalföldre, Moldvára és Besszarábiára oszlott (f. 89^v.), ám utána ezek közül már csak a legelsővel foglalkozik (ff. 90–91.). Úgy látszik, túl közel volt még hozzá a Béccsel szemben önálló Erdélyi Fejedelemség korszaka ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyhatta volna. A fejedelmek sora nála (I.) Apafi Mihállyal zárul; tehát éppúgy mellőzte II. Apafi Mihály névleges, mint II. Rákóczi Ferenc részleges ottani uralmát (f. 91^r). A Habsburg-uralomról kialakított álláspont szempontjából a legérdekesebb Szapolyai János szerepeltetése, aki több nekifutásra nyerte el végsőnek bizonyult helyét a listán. Először a „vegyesházi királyok” („Hungaria. Periodus VII.: Hungarica. Successio III.: Reges ex diversis domibus”) Venceltől III. Károlyig tartó sorában kapott helyet „Joannes”; a név után más kéz írta oda: „comes de Zapolya” (f. 88^r.). A Habsburg-uralkodók nevét mindenesetre áthúzták (uo.), mivel külön rubrika alá helyezték át őket („Hungaria. Periodus VII.: Hungarica. Successio IV.: Reges ex augusta domo Austriaca”) – ám ennek, az első írnok által lejegyzett sornak az élén ismét „Joannes” áll (f. 88^v.).¹⁹ Alább, az erdélyi vajdák között ugyanakkor két ízben is „Inter-Rex”-nek minősítik ugyanőt (egyaránt f. 90^v.).

Az összeállító – vagy inkább megrendelője – tehát elfogadta a Habsburg Birodalom politikai kereteit – bizonyos magyar szempontok figyelembe vételével. A – nyilván világi – megrendelő vagy elmagyarosodott horvát arisztokrata családból származott, vagy érdemi birtokai fekhettek arrafelé, esetleg ő vagy rokonai kaptak ott tisztsége(ke)t, ami szintén az Adriára néző térségre irányíthatta figyelmét. Ha a mai kolligátum két, nagyobb egysége valóban egy műhelyben formálódott, akkor a megrendelő profilja szempontjából az is figyelemre méltó, hogy a *Dubnici Krónika* másolatát leíró kezek nagy officinára utalnak. Néhány kivétellel négy levelenként adták egymásnak a stafétabotot a ’scriptor’-ok; az sem zavarta őket, ha mondat – olykor pedig egyes szavak – közben járt le a penzumuk: ff. 4–7, 8–11, 12–15, 16–19, 20–23, 24–27, 28–31, 32–35, 36–39, 40–43, 44–47, 48–51, 52^r–54^r, 54^v–55^v, 56–59, 60–63, 64–67, 68^r–69^r, 69^v–70^v, 71^{r-v}, 72^r. Ha az archon-

¹⁷ Az 1) részben csak a hun uralkodók és néhány vandál király neve mellé került dátum (f. 74^r., 78^r.).

¹⁸ Itt AM kelteztést használ.

¹⁹ I. Ferdinánd uralmát mindkét alkalommal 1527-től számították. IV. Ferdinánd sem maradt le a listáról.

tológiai részből kiindulva egyrészt világi megrendelőt feltételezünk, másrészt az 1733–1740-es időszakra tesszük e másolat elkészítését, akkor leginkább egy történeti érdeklődésű délnyugati (horvát–)magyar nagyúr titkársága vagy latifundiumának irodája szolgálhatott a másolat elkészülésének keretében. Az írnokok sietősen dolgoztak: legalább két korrektornak kellett pótolnia az átugrott szavakat, kifejezéseket, időnként egész mondatokat – és még utánuk is maradtak kisebb hiányok a szövegben.²⁰ A korrektorok vagy maguktól észlelték a másolt szöveg és a *Budai Krónika* szoros rokonságát, vagy valaki felhívta a figyelmüket a dologra, mindenestre annak fejezetcímeit lapszéli glosszaként társították a *Dubnici Krónika* másolatához ott, ahol eleve nem kerültek át ezek a címek az utóbbi kompiláció szövegébe – a korrektorok egyike még Hess kolofonját is odaírta a *Budai Krónikából* kimásolt szöveg vége mellé (f. 69^r). Ilyen értelemben kívánhatták „teljessé tenni” a kompilációt annak a két kéznek a gazdáit, akik – mint azt a tanulmány elején jeleztem – utóbb a *Budai Krónika* kiadásának terjedelmesebb részeit is beírták a *Dubnici Krónika* másolatának üresen maradt oldalaira.²¹ Hasonló szándék vezethette annak a harmadik kéznek a gazdáját, aki viszont a másolat végének egyik üres oldalán (f. 73^r) vázolta fel a Thuróczy-krónika augsburgi kiadásának egyfajta tartalomjegyzékét.²²

Ezeknél, a nyilván a paksaméta közgyűjteménybe kerülése előtti interpolációknál jóval érdekesebbek azonban a másolat végén olvasható egyéb bejegyzések. Ezek révén válik egyértelművé, hogy fölösleges aprólékosan összevetnünk a *Dubnici Krónika* egyetlen középkori példányát (OSZK, Cod. Lat. 165.) és a szöveg a Fol. Lat. 331. részévé vált másolatát, ha arra az alapvető jelentőségű kérdésre keressük a választ, hogy milyen viszonyban is áll egymással a két textus. A Bélteki Drágfi Bertalan számára összeállított kompiláció 1479 vége felé rögzült szövegét tartalmazó, nyilván akkor vagy legkésőbb 1479–1480 fordulóján előállított kódex 16. század közepi bejegyzései ugyanis ott olvashatók a 18. századi másolatban, annak a levélnek (f. 72.) a nagyobb részén, ahol a recto tetején véget ér a krónika szövege. A levél előoldalának további részén így megtaláljuk előbb a középkori kódex elülső szennylevélenél előoldalára rótt feljegyzéseket, majd az e szennylevelet követő számozatlan papírlevél rectójának két feljegyzését (fordított sorrendben). A középkori papírlevél versójának feljegyzései viszont a

²⁰ A kiegészítések (olykor oldalanként több is) az alábbi helyeken található: ff. 5^r (2), 5^v, 7^r, 8^r, 15^r, 22^v (itt az írnok átugrotta az egész Zotmund-történetet), 24^v, 26^v (2), 29^r (3), 30^r, 31^v, 64^v.

²¹ A Hess Káraihoz intézett ajánlását tartalmazó oldal (f. 3^v) alján Mátray Gábor is jelzi, hogy más írta ide az 1473-ban megjelent kötetnek ezt az elemét, mint aki előbb (f. 2^v.) bejegyezte a *Budai Krónika* elejét: „Juxta impressum Chronicon Budense, hic sequitur: »Incipit prima pars Cronice etc.« quod hic, in folio primo[.] scriptura manus alienae legere est. G. Mátray 1851ⁿ. (A vessző utólag ceruzával – nyilván szintén Mátraytól.)

²² Itt olvasható az egész kötet címe, Theobald Feger Mátyás királyhoz, illetve Thuróczy Drágfi Tamáshoz írt ajánlásának ’incipit’-jei, a krónika végzavai, Rogerius művének címe és ’incipit’-je, Gerhard Ratold kiadói kolofonja, végül alatta a végzavak egy disztichonnal. Legalul a könyvtáros szignált glosszája: „Vide Chronicon Thuróczyense. G. Mátray”.

Fol. Lat. 331. szóban forgó levelének hátoldalára kerültek, ahol még helyet kapott a középkori krónikapéldány vége után beírt feljegyzések némelyike.²³ A neves könyvtáros joggal írhatta (kissé elnagyoltan) a másolati példány utóbb említett (f. 72^v.) oldalának legaljára, de a levél egészére érvényesen: „Vide haec inde ab 1542 in Chronico Dubniczensi. G. Mátray”.²⁴ Egyértelmű tehát, hogy a *Dubnici Krónika* a Fol. Lat. 331. részévé vált másolata a kompiláció egyetlen középkori példányáról készült. Minthogy a *Dubnici Krónika* a *Képes Krónika* prologusával kezdődik, melyben²⁵ a mű címe „cronica de gestis Hungarorum”, a 18. századi másolat eredeti címlapjára (f. 3^r.) nyilván azért került magyarázat nélkül ennek rövidített változata („Cronica Hungarorum”), mert abban akkor még nem szerepeltek a *Budai Krónika* első kiadásának utóbb ide másolt részletei és a Thuróczy-krónika „tartalomjegyzéke” (és természetesen a Mátray kezétől származó két cím sem).²⁶ Ugyanezért találkozhatunk a *Képes Krónika* nyitómondatának címmé

²³ A középkori kódex elülső szennylevelét követő számozatlan papírlevél alsó sarkából egy jókora darab leszakadt az után, hogy a 16. század közepén feljegyzéseket írtak rá. E résznél a 18. századi írnok gondosan kipontozza a hiányt, tehát a baleset a másolat elkészülte előtt érte a kódexet. A Fol. Lat. 331. szóban forgó oldalán (f. 72^v.) a középkori kódex említett számozatlan papírlevelének bejegyzéseit követően az a *Discite mortales*-kezdetű, három disztichonból álló, a Thuróczy-krónikában Bécs bevétele kapcsán Mátyást magasztaló vers olvasható, melynek teljes változatát a 16. század közepén írták be a középkori kódexbe, közvetlenül a *Dubnici Krónika* szövege után (Cod. Lat. 165., f. 102^v.). A Fol. Lat. 331., f. 72^v-n ezt követik a Cod. Lat. 165., f. 104^r. bejegyzései, majd folytatólagosan a *Discite mortales* első disztichonja, melyet a Cod. Lat. 165., f. 104^v-ra *gothica bastarda* írással jegyzett be valaki (nem a kódex másolója). Arról, hogy mikor és miért került a *Discite mortales*... teljes, illetve csonka változata a *Dubnici Krónika* egyetlen középkori kódexébe: ld. MOLNÁR 2024, i. m. 916–917. A Fol. Lat. 331., f. 72^v. legaljára azokat a levélcímzéseket másolták be, melyek a 16. század közepén tollpróbaként kerülhettek a Cod. Lat. 165., f. 104^v. aljára.

²⁴ A dátum a Fol. Lat. 331., f. 72-re bemásolt bejegyzések közül a legelső (bár nem a legrégebbi keltezését viselő) élén olvasható, eredeti változatában a Cod. Lat. 165. elülső szennylevelének rectóján.

²⁵ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. Praefatus est, textum recensuit, annotationibus instruxit Alexander DOMANOVSKY = *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadinae gestarum*. [=SRH] Edendo operi praefuit Emericus SZENTPÉTERY, Budapestini, 1937–1938, I., 239 (, 6–7). Vö. *Chronicon Dubnicense*..., 1.

²⁶ A másolati példány elkészítésekor nem takarékoskodtak a papírral. Két, eredetileg üres levél előzte meg a valaha csak a sommás címet viselő levelet (az egyiket lehet, hogy a kötetkor csoportosították át ide az archontológiai részt záró üres levelek közül – onnan egy továbbit el is hagyhattak); a másolati példányban maradtak üres oldalak (ff. 1^v és 2^r). A *Dubnici Krónika* középkori kódexének nyitólapján (Cod. Lat. 165., f. 1^r.), alul egy kora újkori kéz emelte ki a címet: „Chronica de Gestis Hungarorum”. Mátray Gábor végig a ma is használatos címen („Chronicon Dubnicense”) emlegette a Mátyás-kori kompilációt: Fol. Lat. 331., ff. 1^r. (ld. a tanulmány elejét), 2^v. (a *Budai Krónika* részletének azonosítása után: „Textus reliquus nil aliud, quam ipsum chronicon Dubnicense. G. Mátray 1851.”), 4^r. (ceruzával a krónikamásolat első oldalán fent), 72^v. (ld. fent), 73^v. (a következő jegyzetben). Ugyanő írta oda ezt a címet a Cod. Lat. 165. elülső szennylevelén a recto aljára.

alakított változatával a másolati példány utolsó oldalának (f. 73^v.) élén.²⁷ Ennél érdekesebbek azonban az így nyert címet követő, a *Dubnici Krónika* egyetlen középkori kódexét leíró szavak: „Codex est manuscriptus in folio, conscriptus caractere monastico, ex Bibliotheca primum Homonnaiana, iam vero Illeshaziana.” Minthogy a kódex bejegyzéseiből²⁸ csak az derül ki, hogy a 16. század közepén az még a Drágfiak, majd a Drugethek birtokában volt, az Illésházyak emlegetése a Fol. Lat. 331. e helyén tanúsítja, hogy a másolat elkészültekor a középkori eredeti már az utóbbi família könyvtárához tartozott. Onnan kaphatta kölcsön a másolat megrendelője, és biztosan vissza is szolgáltatta, hiszen a ritka kézirat 1838-ban az utolsó Illésházy, István gróf halálával vált hivatalosan a Múzeum gyűjteményének részévé.²⁹

Molnár, Péter

La copie moderne du manuscrit médiéval de la Chronique de Dubnica (OSZK [Budapest], Fol. Lat. 331)

La *Chronique de Dubnica* est une compilation historique extraordinaire dans la mesure où l’auteur de ses derniers chapitres a critiqué, vers la fin des années 1470, le souverain régnant (le roi Mathias de Hongrie). C’est sans doute ce fait, inouï dans la précédente historiographie hongroise, qui explique que son unique manuscrit médiéval (OSZK, Cod. Lat. 165) a été enterré dans les bibliothèques privées des grandes familles aristocratiques, jusqu’à sa redécouverte, survenue en 1826. Hormis ce manuscrit médiéval, nous ne disposons que d’une seule copie de ce texte. Jusqu’à présent, cette copie moderne n’a pas retenu l’attention des chercheurs. En nous penchant sur celle-ci, nous démontrons que cette copie a été faite précisément sur le Cod. Lat. 165 ; elle en reproduit même les gloses écrites au milieu du 16e siècle. Actuellement, la copie moderne de la *Chronique de Dubnica* est l’une des deux composantes d’un colligat, le Fol. Lat. 331. On trouve le même filigrane dans toutes les deux composantes, ce qui montre qu’elles ont été préparées à la même période et, probablement, pour la même collection. L’autre composante du colligat, une archéologie hongroise, a été préparée entre 1733 et 1740, pour un grand seigneur laïc ayant des intérêts dans les parties sud-ouest de l’Empire des Habsbourg.

Keywords: medieval historiography, modern diffusion of medieval chronicle, colligate.

²⁷ „Chronica de Gestis Hungarorum antiquis et nouissimis, ortu et progressu, victoria eorundem, et audacia, collecta ex diuersis Cronicis veteribus veritates ascribendo, et falsitates omnino refutando. Anno Domini 1358.” Vö. *SRHI.*, 239 (, 2–13).; *Chronicon Dubnicense...*, 1. A Fol. Lat 331. szóban forgó oldalán a címet a *Discite mortales...* teljes változata, majd pedig a 103^v-ra utólag beírt, 1547-es dátummal kísért négy versszakos magyar könyörgés követi (a középkori kódexben ezt követő latin mondatot az írnok elhagyta). Legalul: „Vide haec in Chronico Dubnicensi. G. Mátray”.

²⁸ DOMANOVSKY 1899, i. m. 230–232.

²⁹ *Uo.*, 226.